

Incapacitat temporal a Catalunya 2009-2019: evolució i paradoxa

Octubre de 2020

Resum executiu

- *Aquest INFORMES PIMEC fa una incursió documental a un tema que afecta directament l'activitat de les empreses i que exigeix gestionar-lo: la incapacitat temporal, és a dir, l'absència del treballador del seu lloc de treball sigui per raó de contingències professionals o de contingències comunes.*
- *El tractament de la informació estadística descansa en dades de l'Enquesta de Costos Laborals Trimestrals que publica l'Idescat. Les dades que utilitzem cobreixen el període 2009-2019. La mesura que s'utilitza és la d'hores d'incapacitat temporal per treballador i mes, per tant, una mesura de caràcter unitari.*
- *La incapacitat laboral arrenca el 2009 amb 4,8 hores mensuals per treballador, un nivell que passa a disminuir de manera sostinguda fins al 2012 i el 2013, anys en què el seu valor se situa en 3,8 hores, i a partir d'aquest mínim de la dècada s'enfila fins al 5,9 de 2019.*
- *Per grans sectors econòmics, la indústria és la que enregistra uns nivells d'incapacitat laboral més alts al llarg de tot el període (el 2019 és un 14% superior a la mitjana). Tant la construcció com els serveis tenen graus d'incapacitat temporal sempre per sota de la mitjana.*
- *En el treball s'aporten dades diferenciant les dues fases del cicle que s'ha donat durant el període considerat: recessió fins al 2013 i recuperació econòmica posterior fins al 2019. Per cada una de les fases s'identifica la incapacitat laboral per gran sector (indústria, construcció i serveis) i per dimensió d'empresa.*
- *En tots els sectors, a les grans empreses és on més es dona la incapacitat temporal. A continuació venen les petites i, finalment, amb els menors graus d'incapacitat, hi figuren les petites empreses. Això es reproduïx en tots els casos, independentment de la fase del cicle econòmic.*
- *Tanquem el treball posant sobre la taula de debat una paradoxa de comportament de la incapacitat laboral. Hem utilitzat una mesura unitària com les hores per treballador i mes. Suposant que els treballadors gaudeixen d'un nivell de salut constant i que les contingències professionals són constants, s'esperaria que les hores d'incapacitat temporal per treballador i mes també fossin constants.*
- *Tanmateix, efectuem una comparació de l'evolució de la incapacitat laboral amb l'evolució de dos indicadors tan significatius de l'activitat econòmica com són el PIB i la taxa d'atur. El perfil evolutiu del PIB és quasi calcat al de la incapacitat laboral, és a dir, baixa l'activitat productiva de l'economia i baixa la incapacitat laboral; en l'àmbit de l'atur, la relació és inversa: puja l'atur i baixa la incapacitat temporal, baixa l'atur i puja la incapacitat temporal.*
- *Tota una paradoxa i una invitació a estudiar aquest tema en el futur.*

0 Introducció

PIMEC fa un esforç permanent per a identificar i conèixer millor els aspectes que afecten el que es pot considerar un “funcionament normal” de les empreses, amb èmfasi en les micro, petites i mitjanes, que és el seu marc de referència.

En aquest sentit, la incapacitat laboral temporal dels treballadors és una realitat que es dona en el sistema empresarial de manera quotidiana i que cal gestionar per a minimitzar el seu efecte sobre la producció en equip. En uns casos la feina de la persona malalta o accidentada la fan els companys i en d'altres cal contractar personal de substitució. En qualsevol cas, genera una distorsió en el funcionament normal de les empreses.

Per a calibrar-ne l'abast i l'evolució, ha semblat oportú recollir la informació estadística oficial sobre el tema en els darrers 10 anys, el període 2009-2019, per tal d'analitzar de manera quantificada un fenomen que forma part de la vida quotidiana de les organitzacions.

La sèrie que hem construït permet contemplar dues fases del cicle econòmic molt diferenciades: una de recessió, que dura fins al 2013, i una altra de recuperació, que segueix l'anterior, fins al 2019.

En certa manera, aquest INFORMES és una continuació i aprofundiment d'una part d'una conferència que va fer la Comissió Laboral de PIMEC l'octubre de 2019¹. Allí s'hi aportaven dades que en aquest document presentem en format diferent i aprofundint en detalls de segmentació de la incapacitat temporal com ara sectors, dimensió d'empresa i períodes del cicle econòmic.

La finalitat d'aquest INFORMES en relació amb la incapacitat temporal no és altra que documentar estadísticament el seu abast, assenyalant tanmateix, al final del document, una paradoxa.

1 Concepte d'incapacitat laboral, metodologia i contingut

Per bé que algunes vegades s'identifica la incapacitat temporal amb l'absentisme, es tracta de qüestions diferents. La incapacitat temporal és un concepte sanitari (malaltia o accident) que contempla el fet que un treballador, per raó d'accident de treball o malaltia professional (contingència professional) o per malaltia comuna o accident no laboral (contingència comuna) està de baixa i falta al seu lloc de treball. La incapacitat temporal fa que el treballador s'absenti del lloc de treball, raó per la qual, per a fer-hi referència, alguns cops es fa servir el terme *absentisme*.

¹ Veure <https://prezi.com/view/aEfeQutWCIRNXmv2NPMe/>

Atès que aquest terme acostuma a tenir una lectura negativa, nosaltres ens referirem a l'absència del lloc de treball com a incapacitat temporal. El fet que de vegades es pugui donar oportunitat entre els treballadors, en el sentit que una malaltia es pot simular o allargar de manera no justificada, en la pràctica no hi ha informació estadística fiable sobre aquesta part del comportament. Així doncs, el concepte d'incapacitat temporal inclou la incapacitat real i la incapacitat simulada quan n'hi ha.

Una baixa per incapacitat temporal compta amb un subsidi econòmic en funció de la contingència i del temps que dura la baixa, subsidi que es pot millorar per part de l'empresa a través de complements, de manera que el treballador segueix cobrant el mateix que quan treballa normalment.

En aquest INFORMES recollim l'evolució de la incapacitat temporal de la manera que la contempla l'Enquesta Trimestral de Costos Laborals (ETCL) que elabora l'INE i que publica també l'Idescat. En el nostre cas utilitzem les dades de l'Idescat, referides a Catalunya, amb detall per tipus d'empreses, sector i dimensió empresarial.

L'ETCL dona informació sobre hores pactades entre empresa i treballador i hores no treballades. D'aquestes darreres dona el detall següent:

- Vacances
- Festes
- Incapacitat temporal, t.

Del total d'hores no treballades, n'hi ha una part que no és cap dels conceptes anteriors i que és, de fet, un valor residual que inclou motius personals, descansos com a compensació d'hores extraordinàries, hores de representació sindical, assistència a exàmens, conflictivitat laboral, guarda legal, entre altres.

La nostra atenció la centrem exclusivament en el concepte incapacitat temporal.

La informació estadística que es publica trimestralment nosaltres l'hem corregit d'estacionalitat utilitzant mitjanes mòbils. En alguns casos fem servir valors mitjans anuals.

El contingut d'aquest INFORMES s'estructura en tres apartats:

Una visió general de la IT entre 2009 i 2019

Comportament de la IT per sectors, dimensió i fases del cicle

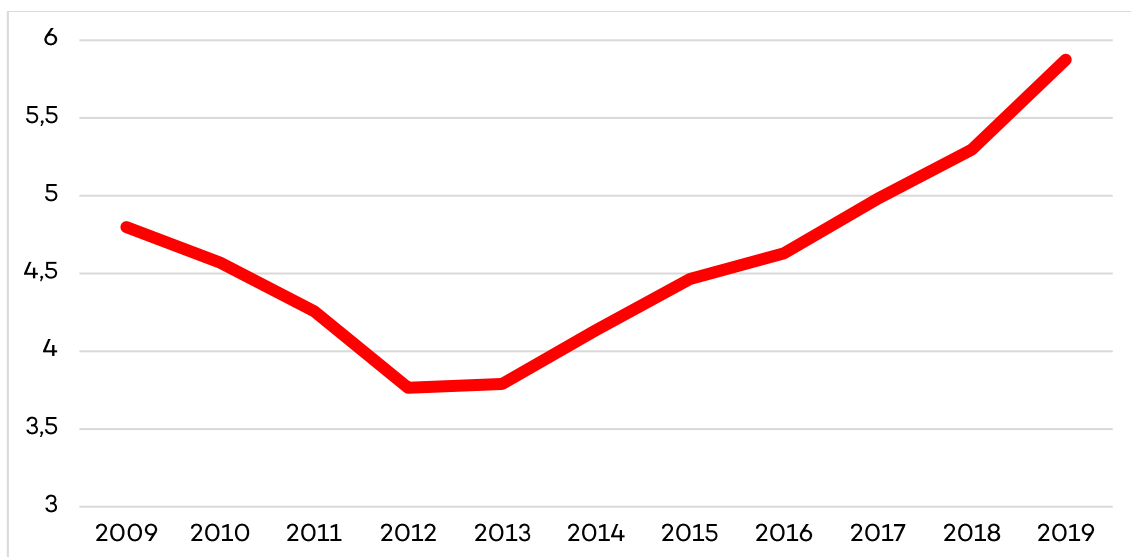
La paradoxa de la incapacitat temporal

2 La incapacitat laboral: una visió general

Una de les mesures que en fa de la incapacitat laboral l'ETCL és en termes d'hores mensuals per treballador i mes d'incapacitat temporal i, per tant, d'absència del lloc de treball.

L'evolució de la incapacitat laboral al llarg del període 2009-2019 és la que recull el gràfic 1, on es pot observar com arrenca el 2009 amb 4,8 hores mensuals per treballador, nivell que disminueix de manera sostinguda fins al 2012 i el 2013, anys en què el seu valor se situa en 3,8 hores, i a partir d'aquest mínim de la dècada s'enfila fins al 5,9 de 2019, després d'un creixement sostingut des del que podem considerar l'inici d'una recuperació econòmica que ha durat fins al darrer any del període considerat.

Gràfic 1. Evolució de la IT, 2009-2019 (en hores per mes i treballador)

Font: Elaboració pròpia a partir de l'Idescat

La incapacitat temporal que s'enregistra en el conjunt de l'economia catalana que acabem de veure no és homogènia ni a nivell de sectors econòmics ni tampoc per dimensió d'empresa. Vegem el primer aspecte.

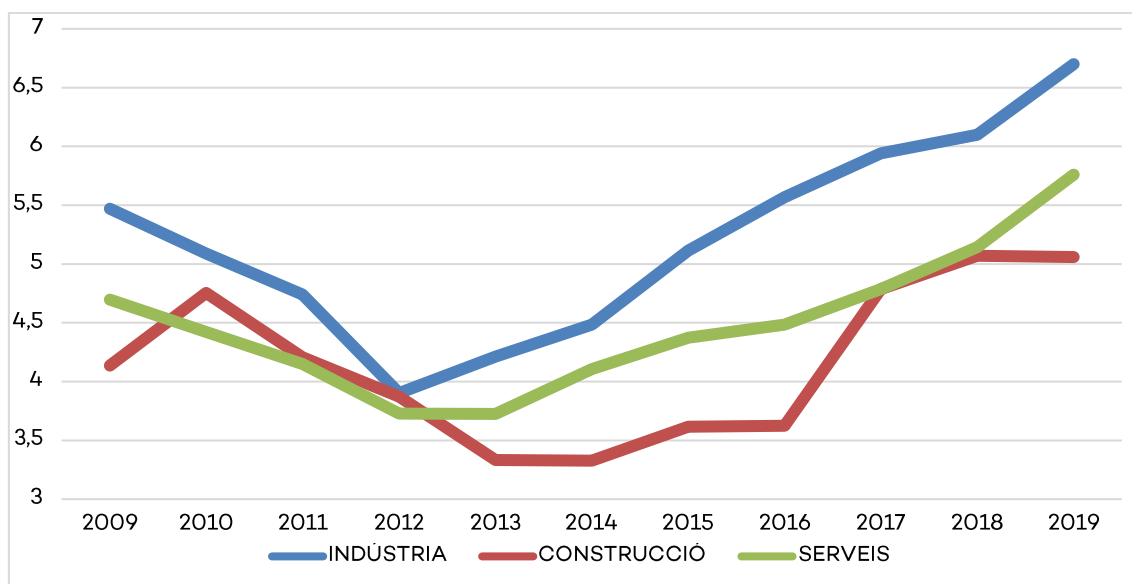
El nombre d'hores mensuals per treballador d'incapacitat temporal pot presentar objectivament diferències en funció de l'activitat productiva, en particular perquè hi ha activitats en què el risc de contingències professionals és més alt que no pas en d'altres. Per exemple, els serveis en general tenen menys risc en aquest sentit que les activitats de la indústria transformadora o les del sector de la construcció.

El nivell i evolució de la incapacitat temporal al llarg del període 2009-2019 ha estat el que es recull en el gràfic 2. Com es pot observar, la indústria és el sector on s'enregistra una major incidència. El 2019 el seu nivell és de 6,7 hores

per treballador, mentre que a la construcció és de 5,1 hores i als serveis de 5,8. Així doncs, respecte a la mitjana de l'economia catalana, la indústria enregistra un nivell d'incapacitat temporal un 14% superior, la construcció un 14% inferior i els serveis un 2% inferior.

La dinàmica que han seguit els tres sectors durant el període és molt semblant en el cas de la indústria i els serveis. La construcció és la que, si de cas, presenta un comportament més diferenciat, menys sostingut quant a tendències: durant la recessió disminueix molt, es manté pràcticament estable a l'inici de la recuperació econòmica i fins al 2016, i augmenta el 2017 i el 2018 per a situar-se al mateix nivell que els serveis. El 2019 es manté igual que el 2018, mentre que als serveis la incapacitat laboral segueix augmentant.

Gràfic 3. Evolució de la IT per grans sectors (en hores per mes i treballador)

Font: Elaboració pròpia a partir de l'Idescat

3 Comportament de la IT per sectors i fase del cicle

Vegem en aquest apartat el comportament dels tres grans sectors de l'economia en les dues fases de cicle econòmic que s'han produït en el període 2009-2019. Des de l'inici de la crisi, l'economia catalana va enregistrar taxes negatives de creixement fins al 2013 (amb l'excepció d'una tímida recuperació el 2010) i des de llavors s'ha tornat a taxes de creixement del PIB positives i relativament altes. Concretament, el PIB amb base 2008=100 ha presentat l'evolució que es presenta a la taula 1.

Taula 1. Evolució del PIB (2018=100)

Any	Variació anual	PIB 2018=100
2008	-0,9	100,0
2009	-4,4	95,6
2010	0,6	96,2
2011	-0,5	95,7
2012	-3,2	92,6
2013	-1	91,7
2014	1,6	93,2
2015	3,8	96,7
2016	3,4	100,0
2017	3,6	103,6
2018	2,5	106,2
2019	1,9	108,2

Font: Elaboració pròpia a partir de l'Idescat

D'acord amb el comportament de la incapacitat temporal vist anteriorment, ha semblat oportú presentar els nivells per sectors distingint la fase del cicle recessiu i del cicle de recuperació, amb l'afegit d'introduir-hi, en cada sector, una segmentació addicional que ha resultat ser rellevant: la dimensió de l'empresa.

En aquest sentit, cal indicar que l'ETCL fa la distinció entre les empreses d'1 a 49 treballadors, a les quals ens referirem com a petita empresa; de 50 a 199 treballadors, a les quals ens referirem com a mitjanes, i les de 200 i més treballadors, a les quals ens referirem com a gran empresa.

Les dades que es presenten són mitjanes mòbils, i en cada sèrie de dades hi hem incorporat la seva línia de tendència.

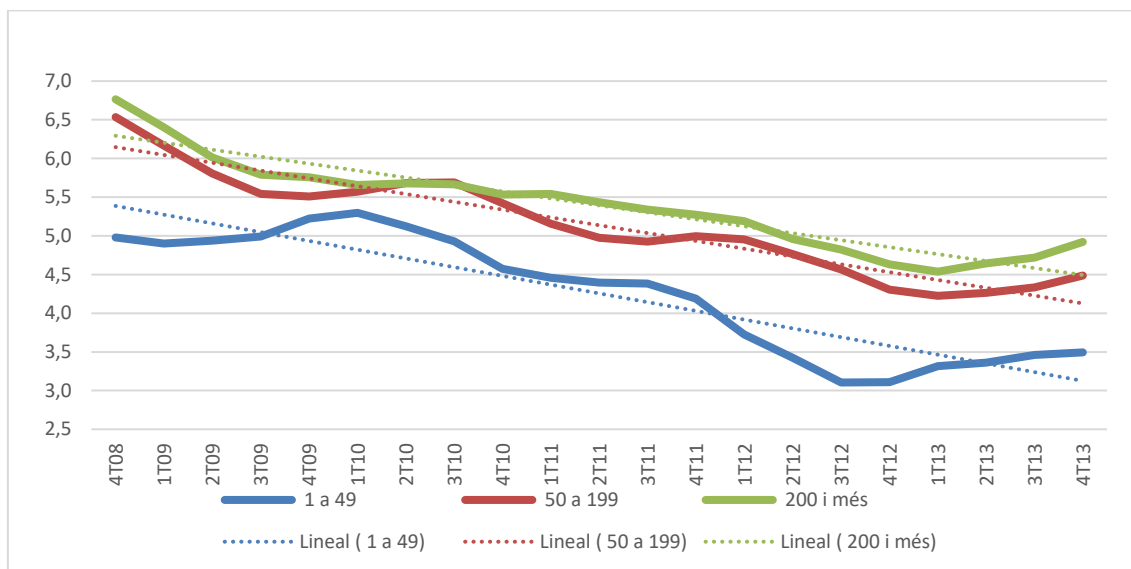
3.1. Recessió (2008-2013)

Durant el període de decreixement, a la indústria la gran empresa és la que registra majors nivells d'incapacitat temporal per treballador, mentre que la petita empresa és la que enregistra els nivells més baixos; la mitjana queda en un nivell entremig (gràfic 3). En els tres casos la tendència a la baixa és compartida, de la mateixa manera que el 2013 s'observa un repunt de la incapacitat.

Per al sector de la construcció, les estadístiques que utilitzem només distingeixen dues dimensions d'empresa, es prescindeix de les grans. L'evolució de la incapacitat temporal en aquest sector durant la recessió és tendencialment força clara, per bé que la reducció dels seus nivells és molt més moderada que la que es va produir a la indústria (tal com es pot observar en el

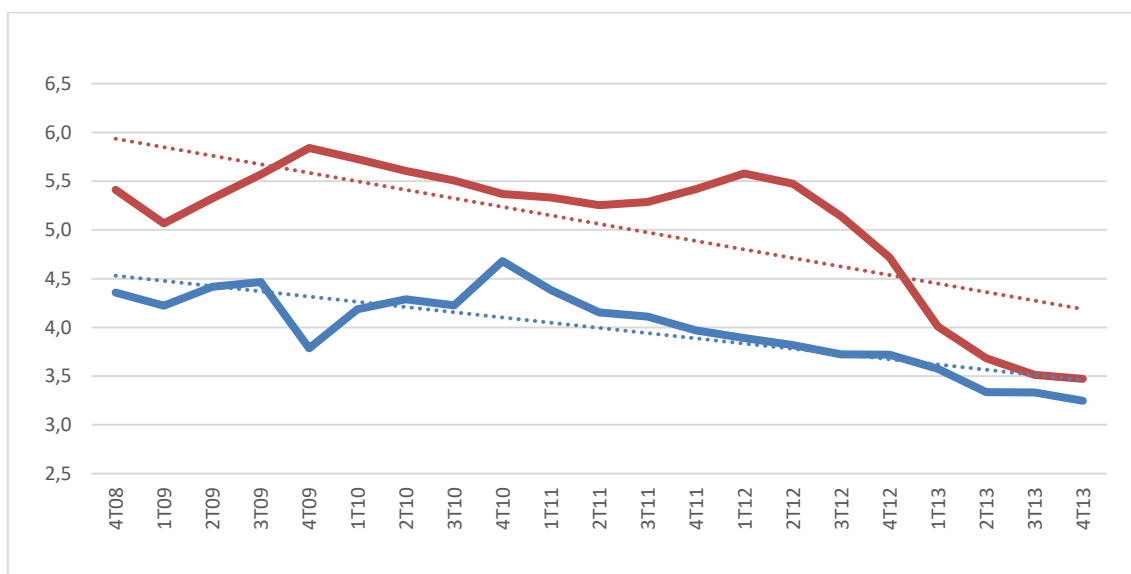
pendent de la línia de tendència). Cal tenir present, en aquest sentit, que els nivells de partida també eren substancialment inferiors (gràfic 4).

Gràfic 3. La IT a la indústria 2008-2012 per dimensió d'empresa (en hores per mes i treballador)

Font: Elaboració pròpia a partir de l'Idescat

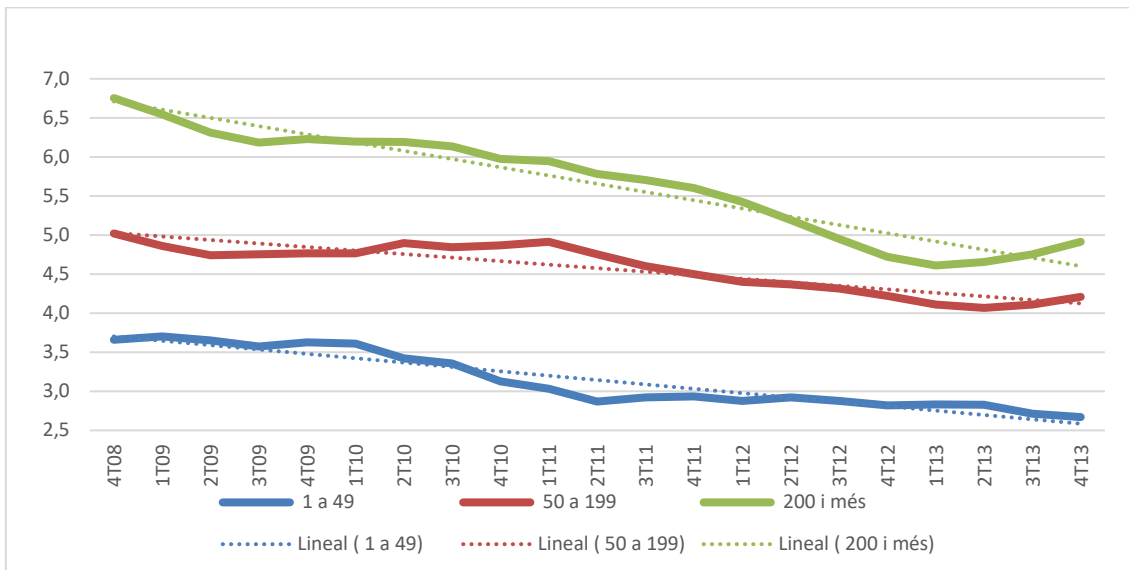
Gràfic 4. La IT a la construcció 2008-2013 per dimensió d'empresa (en hores per mes i treballador)

Font: Elaboració pròpia a partir de l'Idescat

Als serveis, el nivell de la incapacitat temporal per dimensió d'empresa mostra com a les grans empreses és notablement més gran. Les petites, també en aquesta ocasió, són les que enregistren els valors més baixos. En tots els casos, durant la recessió es replica la mateixa pauta que en els altres dos grans sectors: la incapacitat laboral disminueix. (Gràfic 5)

Gràfic 5. La IT als serveis 2008-2013 per dimensió d'empresa (en hores per mes i treballador)

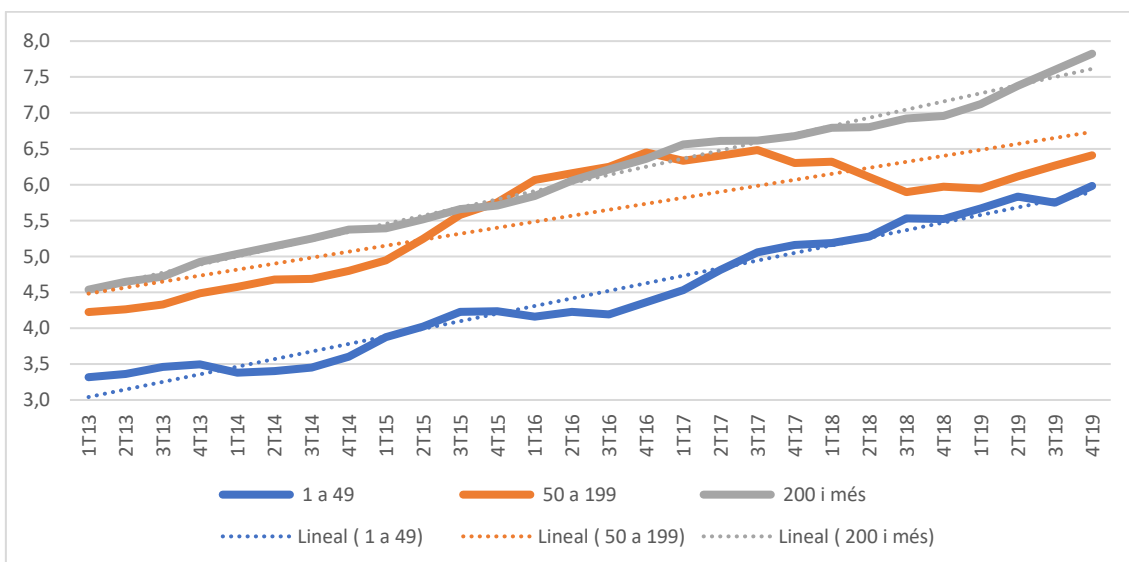

Font: Elaboració pròpia a partir de l'Idescat

3.2. Recuperació econòmica

La tendència de la incapacitat temporal a la indústria en els anys de recuperació és de creixement, tal com es pot veure al gràfic 6. Les tres dimensions d'empresa tenen un comportament semblant, mantenint-se globalment la relació de com més gran, més incapacitat.

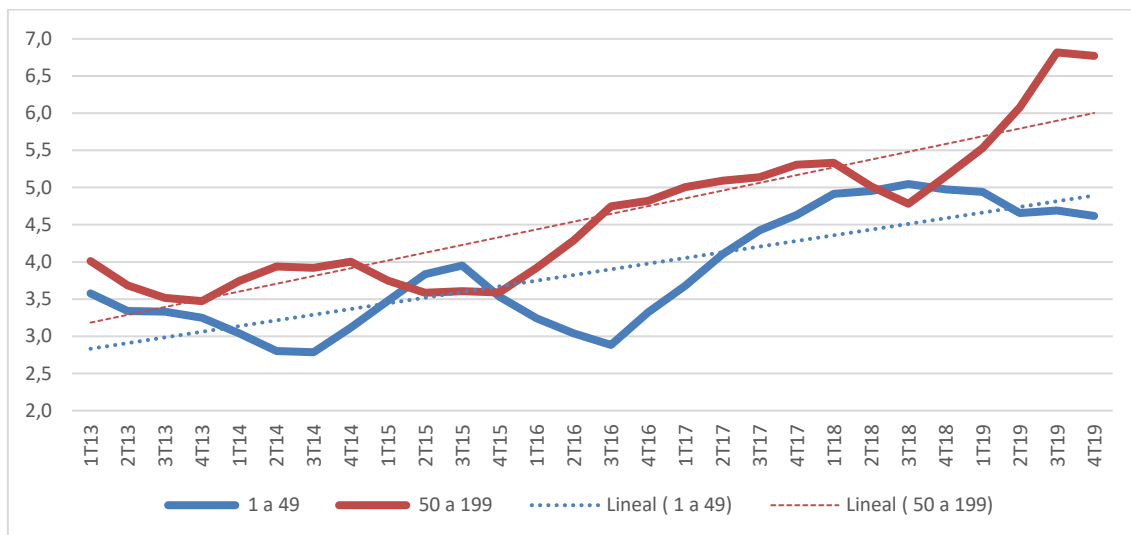
Gràfic 6. La IT a la indústria 2013-2019 per dimensió d'empresa (en hores per mes i treballador)

Font: Elaboració pròpia a partir de l'Idescat

A la construcció, la dinàmica de la incapacitat temporal en fase de recuperació també és de creixement. Això no obstant, pel que fa a les dimensions d'empresa, els nivells de la petita i la mitjana són més propers que no pas en fase recessiva (gràfic 7).

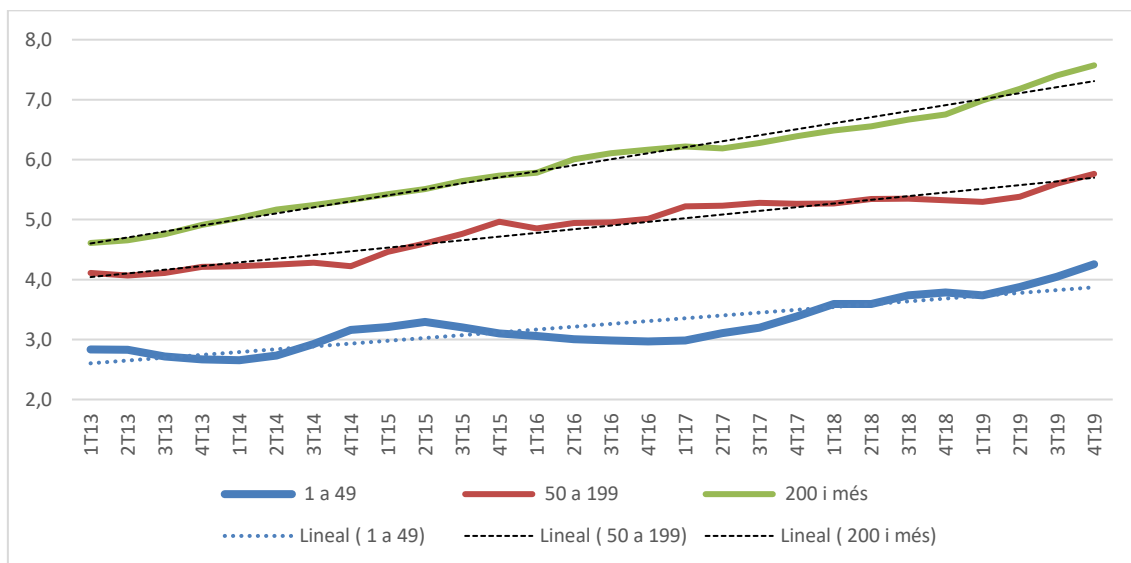
Gràfic 7. La IT a la construcció 2013-2019 per dimensió d'empresa (en hores per mes i treballador)

Font: Elaboració pròpia a partir de l'Idescat

Els serveis, durant la recuperació segueixen la mateixa pauta que els altres dos sectors: creixement dels nivells d'incapacitat temporal individual i manteniment de diferències entre empreses en funció de la seva dimensió, tal com recull el gràfic 8.

Gràfic 8. La IT als serveis 2013-2019 per dimensió d'empresa (en hores per mes i treballador)

Font: Elaboració pròpia a partir de l'Idescat

4 La paradoxa de la incapacitat temporal

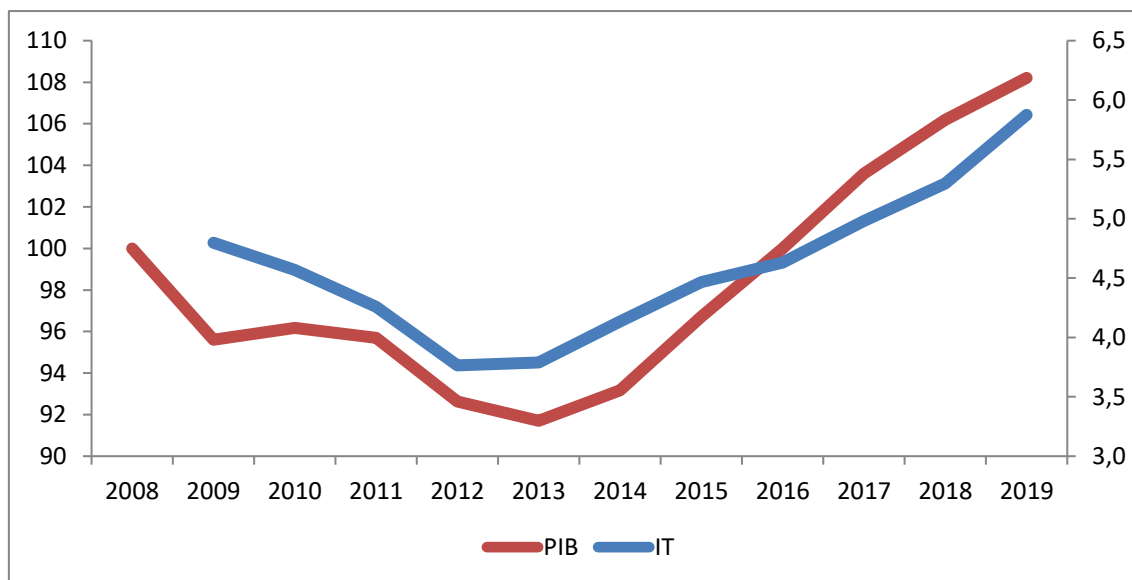
Hem vist el comportament de la incapacitat temporal en un període d'11 anys. L'evolució identificada pot obeir a moltes causes. Òbviament, com més activitat productiva hi ha, els agregats augmentaran, i com menys activitat hi hagi, disminuiran. Ara bé, la mesura que utilitzem, hores d'IT per treballador i mes, no està influïda (o ho està de manera ínfima) pel nivell d'activitat productiva, atès que és una ràtio unitària, concretament les hores per treballador i mes d'incapacitat.

En principi, per un nivell de salut constant i per un nivell d'accidentabilitat laboral també constant, s'esperaria que les hores d'incapacitat temporal per treballador i mes també fossin constants. Però això no és així en el període considerat.

Comparem l'evolució de la incapacitat laboral amb l'evolució de dos indicadors tan significatius de l'activitat econòmica com són el PIB i la taxa d'atur.

Sigui quina sigui la raó per la qual la incapacitat temporal va tocar fons el 2012-13 i després va pujar de manera sostinguda, el seu perfil evolutiu temporal és molt semblant al que ha seguit el PIB català. Això es comprova al gràfic 9.

Gràfic 9. Evolució de la incapacitat temporal i del PIB a Catalunya per grans sectors (eix esquerre: números índex de PIB constant 2009=100; eix dret: IT en hores per mes i treballador)

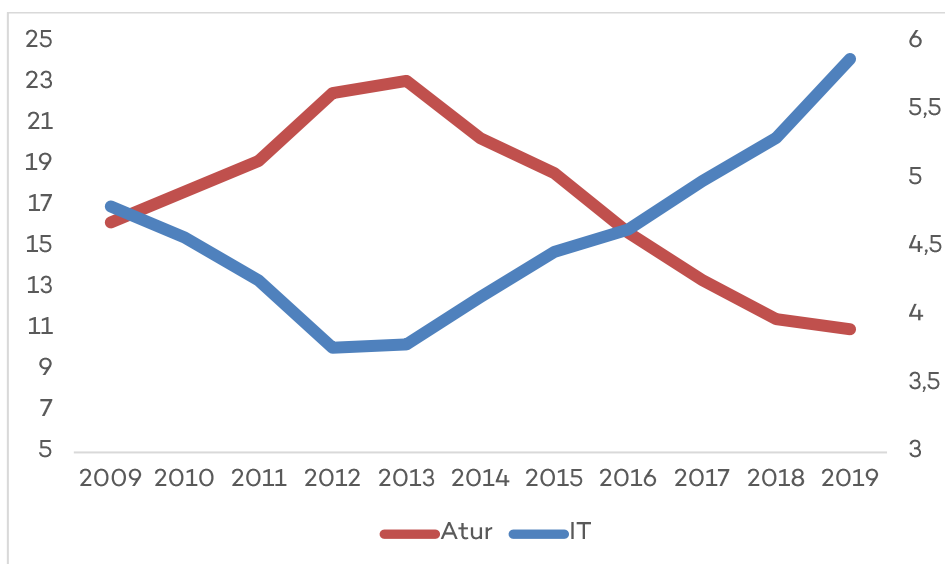
Font: Elaboració pròpia a partir de l'Idescat

El 2013, la incapacitat temporal era un 21% inferior a la del 2019 i el PIB, un 4,1% inferior en termes reals. Les hores mensuals perdudes per incapacitat temporal individual i el PIB havien recuperat el nivell de la crisi ja el 2016. Posteriorment, fins al 2019, tant un indicador com l'altre han continuat creixent

pràcticament en paral·lel. El 2019 la incapacitat temporal és un 55% superior a la de 2013 i el PIB, un 18% més alt que el del 2013.

En una línia semblant a l'anterior, podem comparar l'evolució que ha seguit la incapacitat temporal i el nivell d'atur en l'economia catalana en el període considerat. Es produeix una relació molt semblant amb la del PIB, amb la diferència que en aquest cas és quasi perfectament inversa. El 2009 la taxa d'atur era del 16,2% i la incapacitat laboral era de 4,8 hores treballador/mes. El 2013, la taxa d'atur era del 23,1% i el nivell d'incapacitat havia baixat a 3,8 hores. A partir de llavors, una variable i l'altra segueixen camins inversos, tal com es pot comprovar al gràfic 10.

Gràfic 9. Evolució de la incapacitat temporal i de la taxa d'atur a Catalunya (eix esquerre: taxa d'atur; eix dret: IT en hores per mes i treballador)

Sobre la base de l'evolució de dos indicadors tan significatius de l'evolució econòmica i sobre la base que es podria esperar un comportament pràcticament constant de la incapacitat laboral unitària, els comportaments que presenta aquesta darrera variable semblen en certa manera acomodaticis del que passa a l'entorn, per això podem parlar de paradoxa.

Tot un tema per aprofundir-hi.